Марија Шимоковић

ПОКУШАЈ ОБЈАШЊЕЊА НЕОБЈАШЊИВОГ ИЛИ ПРИКРАДАЊЕ СМИСЛУ

Песма настаје када се питаш:

Шта је иза речи.
Иза облика.
Иза догађаја.
Шта је иза слике.
Текста.
Израза лица.
Цветања дрвета.
Шта је иза пукотине.
Иза кише.
Иза распореда предмета.
Иза напрслине јутра.
Подеротине стварности.
Намераваног осмеха.

Можда потреба да се допре до воде.
До линије хоризонта.

Али, шта је иза хоризонта?

Онда следи:

Рвање са текстом. Ноћ. Само да не проговорим. Све се одвија у дубокој тишини налик пукотини. За коју нико не зна, а ако зна не пита, јер је избегава. Штипају, гњече, тискају, муче: речи, смислови, кованице, реченице, стихови, а не смеш се пробудити, а не смеш цикнути. И онда вириш, опет, шта је иза тога. Да ли се иза те муке назире нешто тако лепо као песма, да ли хваташ вибрације универзума у своје перо које оштриш у таквим ноћима. И онда када је мучењу крај, када је рвање скоро завршено, будиш се и прилазиш својој несаници, трчиш јој у сусрет до јутра, и пишеш нешто што никада пре тебе није писано, и што никада после тебе неће. Таквим редоследом, таквим речима, на тај начин. Да ли је то и добро не питаш се, јер пушташ тај слап да продире у папир, да се натапа њиме, да га преплављује. После ћеш разумети. Иза тебе ујутро освићу неразумљиве слике, пејсажи којима никад ниси пролазио, згужвани јастук са много тајни од којих је, сасвим сигурно, макар једна у тексту. И схваташ: колико је рађање писаног било мучење, колико је његово сазревање доводило до лудила, толико је сада оно колиба, школка, башларовски мирна и безбедна, и цело те пре подне носи као на великој пучини мали чамац који је можда пробушен а можда и није. Само је невелик страх негде близу и вуче за рукав, мали страх који те наговара да још једном погледаш, да видиш да ли је изневерено море, или је само једна тврдоглава звезда сред чамца тај дан урекла. Разговараш језиком снова са свим догађајима који се слажу око тебе на гомилице, постојеће и непостојеће обвија ти се око прстењака, шкакља и тражи да га погледаш, и ти уљуљан у крај битке, у неку сасвим сувишну метафору без које ниси хтео да завршиш песму, клањаш се пред распоредом ствари, повинујеш се пред линијом хоризонта коју никада нећеш савладати, остављаш мали чамац и ходаш по острвцету којег до скора није било, и само је твоје, и ником не можеш да га покажеш док не прочита.

Застанеш сред песме и упиташ се:

Ако су нагађали о тајни уметности, а нису никада били уметници, нека и даље нагађају. О естетском предмету и естетском акту. Уметник зна: док траје, сваки уметнички поступак заправо је ходање ка целини. Ка сопственој андрогиности. Понекад је, велики неки стих или

слика, тек дотакну. И тај осећај целовитости о којем је слутио песник сред пучине у малом чамцу који је можда пробушен, а можда и није, тај осећај је магичан. Зато се у заносу толики ка њему прикрадају. Стазама шумским али различитим. Занесени у сопствени ход не броје кораке, не мере даљину. Јер: важно је стићи линију хоризонта тренутком који је надахнут. Тренутком у којем је све могуће, јер остало је тек сценографија. Тренутак у којем се спајају сви разлози постојања и смислови бића. Тренутком у којем небиће прелази у биће. То је тренутак наше сопствене целовитости. Тренутак истине о коме је филозоф рекао да је целина. У заробљеништву текста естетски предмет и естетски акт само су имена за целину коју неко раздваја да би је разумео. Док трају нераздвојно. Као и уметник и његов пут ка целини. И све је у том путу. Он никада није тако целовит као када ходаш ка целини. Сећање на тај пут чува песма. Притом је циљ пута сам пут. Док траје рвање и завет ћутње. Песма је сећање на тренутак када смо најбоље успели да чујемо шапат. Његов. Мада знамо да Његов говор непрекинут траје. Да је све настало из Његове речи и да Његове Речи све држе у сталном кретању. Јер стати насред пута исто је што и пасти. Зато увек, по било коју цену, треба наставити ходање. У дубокој тишини налик прапочетку. Док још ствари и траве нису имале имена. Када је све било једно, а једно је било све. Наставити пут да се што ближе стигне до тренутка целине у којем ћемо бити у стању да макар наслутимо тај шапат. И пренесемо га каквим смо га чули. А сви га чујемо различито. Тако критичари, историчари уметности, књижевности и музике могу да смишљају правце и антиномије у њима, структуре и подтекстове, гледајући крајњи резултат и анализирајући трагове пута у њему. Који је уметник морао да пређе. Да би стигао до сопственог бића. Да ли су најдубље на том путу значења стигли феноменолози са својом мишљу о прочишћавању појмова, њиховом стављању у заграде? Да ли је заиста феноменологија наука о битном? Да ли је уметност заиста „себе у дело постављање истине бића", како је волео да говори онај што је ходао шумским стазама?

Има ли на путу уметника небитног? Одговор је одречан, јер све што се као прах са крила опнокрилца нађе на том путу само је делић његовог универзума. Ту припада. Ставити у заграду било који од њих, значи не мислити на целину. Да ли је Кандински одиста дао праву теоретску подлогу онтолошке дефиниције уметности? Или је гадамеровска херменеутичка метода и теорија игре ближе циљу но ичија до сада?

Ако је заиста игра, зашто тако раздире, лови пукотине? Зашто поставља замке, хвата за грабанц, разапиње сумњом? Можда је игри слична јер нема правила. И јер је пут до самозаборава бића? До истинске заиграности детета? Да ли је свако мисаоно мишљење песништво, а свако песништво мисаоно мишљење?

Неко би рекао: питање је одговор.

Ипак мислим да је уметност највише налик на тренутак истинског доживљаја зен-а, када усред најдубље медитације и додира са оностраним бљесне чудо. Додира између два света. Додира са најбољим делом себе, са најдубљим звуком шапата. Као када близу врха планине сред ретког ваздуха човек једва лапће ваздух. Када је вртоглавица и мисао о повратку на почетак пута неминовна. Али услед свих тих поремећаја равнотеже свакодневног збивања које је само, рекао би филозоф, привидно, догоди се распоред неба који је зов да се пут настави. Путник још не зна да пут увек има нови наставак. Да је крај пута уједно и његов почетак. Да се сваки пут враћамо одакле смо кренули, али да то није урезивање себе увек у исти пут, већ спирала којом се иде у све веће и веће висине. Или дубине. Зависи одакле посматрамо. И тек у таквом стању осећања изразитог непостојања старог распореда неба док још ново није успостављено, сред изгубљеног даха и ноћи у којој ћутиш мучена, а залог песми је, рекосмо, ћутња до краја, док муке не престану, у том бесудбинству и бездну писаног, рађа се, можда баш из хироновске ране, топло биће новог острва на које ћеш, стигнеш ли довољно дуго да лебдиш над непостојањем чврстог ослонца, најзад стати и одморити се. До следећег покушаја.

Покушај да се објасни песма је као враћање на почетак. Али, да ли ико може поново видети оно што је видео онај што је пролазио пут на крају којег је нашао песму? Може ли нам он сам објаснити сваки тренутак, сетити се себе кроз путовање до зен-а, објаснити услове, пејсаже, разлоге? Одговор је опет одречан. Јер, једино право објашњење је песма која улази кроз поре времена, постаје смисао целине, целина сама. Повезујући почетак и крај пута, ноћ и рвача, песму и његовог тумача, биће и смисао. Није она добра зато што је добро разумемо, нити ће бољим разумевањем постати добра, она носи снагу вртоглавице и храбрости да се истраје, ма колико боли, снагу ризика и бездомости пређеног пута док је тај пут мишљен и прелажен, док је упијао зној и крв, машту и разлоге. Објашњење може имати снагу еха, који увек остави без даха, увек зачуди. Но, колико дубоко неко може сићи и колико ту може видети, зависи од тренутка чудесног, који по неким стаје између два откуцаја срца. Као зен. Као буђење. Као песма.

Мораш ли ипак дефинисати песму?

Фидлер је подвлачио жутим како ће уметност престати бити уметност ако се мора управљати по законима естетике. Уосталом, поставимо ли питање шта је старије, вратићемо се на пећинске слике и човекову исконску потребу да свет формира по сопственим вибрацијама. Бик у Шпанској Алтамири бије својом бојом и обликом најчудеснију

битку за први знак да је уметност настала из жудње, из потребе, из естетике која није била свесна себе, која је просто уграђена, као што је координатни систем уграђен и невидљив. Као полутари, земљине шаре, путеви звезда и планета. Није ли недавно пронађена слика, старија од ове Шпанске, кажу рађена пре 11.000 година, понајвише налик уметности Паула Клеа који је живео „само" 13.000 година касније? Зар није и то сведочанство о томе да уметник кад креће на пут свог стваралачког импулса, призива памћење света, и путује са тим пртљагом кроз време, кроз дисонантне тонове сопствених теорија, кроз догађаје који још нису а управо сада рађају се? Ко зна на почетку пута шта ће бити на његовом условном крају. А крај је тренутак до којег се могло. Можда ће сутрадан пут бити краћи а резултат лошији, можда ће тек за неко време, после хиљада пређених условних километара, јер за мисао још није пронађена јединица мерења, можда ће тек јако после, јако иза, тај исти уметник моћи даље. Али спирала се намотава целог живота. Око невидљивог. Око непостојећег. Она може остати само круг, тлоцрт на површини, само слутња спирале. А може се бесконачно настављати у висину, у дубину, зависи од тачке гледања.

Најзад мораш дефинисати песму:

Песма је Божји шапат.Ко стигне до већих висина, до дубљих дубина, разумеће боље. Ко остаје на пола пута, само ће наслућивати. Нема сигурног пута до себе. До разумевања шапата. Сваки пут је другачији, стрмији, непроходнији. Па ипак, после рвања са мукама пута, иза осмеха остаје песма. А иза песме назире хоризонт, ка којем сутра, већ сутра ваља поново кренути. Пут ка разумевању песме пут је ка зен-у. А ко је још успео да дефинише зен? Песму? Све је разговор успут, дијалог између неба и земље, између два принципа која се међусобно привлаче и одбијају. Краја нема, број путника није ограничен. На пут ваља понети себе и мисао о целини коју тражимо. Мало ли је?

У избору песама за који се песник у мени одлучио кључ је вода
или
следи избор под називом водени кључ:

НАЈМЛАЂА РЕКА I

и би речено
нека кроз град вода потече
нико да се не зачуди најмлађој реци
већ свак да дође
у њој да се огледа
ради бесмртности своје
пету у њу да умочи
само деца послушаше
свежег канкалина набраше
у име љубави воду закитише
разумевши реч
треба имати град
да би тиса дотекла
ваља имати тису
не бил прича потекла

високо у грлу камена
у заметку олује
узносит човек врело откопава
ћерку реке хоће
бисере да му рађа
мајку још обљубио није
богови речни у капима
му се привиђају
белине костију им се не дотиче
нову воду да смилостиви
жене се не маша
чедо кошутино не види
а оно се себи у огледалу смеши
најмлађе реке
у загрљај воде
бистрооки ратари стижу
име реке у бисагама носе
са девојкама росним
што им је пуста у коси

нове изворе зачеше
склеротичне реченице
у честарима оставише
полеглу траву памте
дан крштења заборављају
синови њини у чамцима узводно
ожиљке реци урезују
са обала им се зуби
мртвих глава кезе
грм се пали помор шуме слути

РАЈСКОМ РЕКОМ УЗВОДНО

узводно потећи са дозволом за пловидбу
магрисовим жигом овереном
предачким стазама ка светлости исканој
на извору најмлађе реке
и питањем на уснама зачудни овај смер
да ли је сеоби драг
ал чему питања кад дунав је збирно име
онога што љубим
мушка река чији ме бесни ати у галоп зову
слободне воље бескрају на дохват
за гриву да им се ухватим
вициналне и стоне куле да видим
као почасна стража
испраћају воду коју је панонија научила
узводно да тече
пут мостова београдских и новосадских
у идејним пројектима
пут будима и виене ка врху горе где врела
не тање се већ множе
где тршић летопише светлост наредног века
а карл густав опонаша дунав
у колективно памћење сновите куле потапа
размењује их
за реку као вавилонску библиотеку
за панонски антикваријат у коме песници
инвентаришу спарушене заставе
историјски јунаци одлажу ленте ђаци саставе
о невиђеној лепоти доба
а векови плове ка црној шуми онемоћалој

од нагађања
постмодерна маска на трошној фасади
сецесијској
да ли је то редизајн стварности
кад кроз воду провиди се страх од воде
и о роде о слободе
од воденог манастира нештедимице
просуте светлости
кад топи се воштаница слатког православља
а после ње опет страх
и дунав као молитва безрека са много слова
а века као и да није
или је то где нас наркотизиране испирају
фотолабораторија неба
производња ротационих снимака на којима
добро се види
у исту реку двапут до грла утонути
јесте могућно
ал поглед у воду лишен притиска неба
исто је што и бекство
на таласима једва добијене телефонске везе
док импулси дунава откуцавају

РИТУАЛИ

зри јесен песничка у смедереву
а реке
смирују тахикардију памћењем стечену
дунаву на уво језава муца фрагменте
ненаучене песме
кроз каква друштва треба још проћи
кроз злоходнике, пауке-војнике
голобради дечаци под кулама траже
училиште наде
уместо стихова за удице им се каче
јеринине море

столећа оплакују повратни смер клетве
сведена на просто правило тројно
значења троугла
из темеља деспотовог града

покајницу озрачују
наук лапидарне смрти залуд гонетају
да л је главу црног ђорђа ко јемство
у стамбол одлуталу
с коца предсказала у беч загледана
јована црног глава
челник тог следа беше л глава лазарова
што у бунару неком сусрет с телом
још и данас чека
а следбеник потоњи прекодринска глава
на длану муџахедина
и кад смерно клечи у цркви брвнари
накрај старог села
у положају без ослонца за опстајање
сасвим неприкладном
судбине наум песник може тек да слути
југоисточно од смедерева од покајнице
на запад
зборно место разлога му се привиђа
задужбина скројена од 12 000 нијанси
поентилистичкој тв-слици налик
из које ктитори насумице беже
од унакрсних погледа обневидели
снова залуђених двокомпонентним лепилом
омеђеног трајања
далекосежним објавама устрављени
уморни од улажења у песму која чује
претечу кефалофора
покајте се царство се небеско приближава
ал да појми обред бесловесне смрти
никако не уме

јесен смедеревска у кацама ври
грожђе кључа
чекић повија ужарени срп младог месеца
а кисели задах обара цену београда
синови ратника мењају крупне банкноте
за телефонске жетоне
панонија у песку чита знамења иста
од једне до друге равнице
јесен ври вина још ни капи а доба смутно
тражи пиће више

мајкама за душу што цокуле згрћу
по згаришстима

TABULA PANONIANA
(ВУКУ)

1.
не брину га метричке центе времена
за њега раде
до краја лета два-три ил век и по
од почетка
сасвим је свеједно
у пени слапова као пастрмке
прућакају се слова
из завичаја у завичај низводно крећу речи
пут мрестилишта испод стражилова
испод пупка нашег света
и много жури језик кроз панонски левак
јури
светоандрејску катедралу текста
једва примећује
преча посла има
у амалгам треба текелијанум и тршић
да стегне
на пристиглу воду светозар утза
да замирише
а она на притоке на посестриме на језике
који равници гордост подмлађују
и као пет жбица у хијероглиф пчеле
уплићу се
тако вук из небеског шара
кроз облаке снатри
вучје племе памти које му трагове њуши
и не слутећ да их у драматургији ноћи
расколни род шакала
запишава

2.
откована у балкан-експрес утоварена табла
тешка пет језика
друштво књижевника војводине

vajdasági irók egyesülete
spolok spisovatel' ov vojvodiny
asociatia scriitorilor din voivodina
дружтво писателљох воиводини
дестинација непозната да је мочварна
упућени слуте
немушти као река кад пресуши
без својих притока
панонски језици на дно воде ћутке пали
у муљ заривени испуштају боје
а речи на улице успут поиспадале
са устрељеним смислом уговарају блуд
у забране их спроводе зарђалом
ограђују жицом
нови поредак у кошницама старим
трутови успостављају
у коштац се међусобни хвата
раздевичен народ пчелињи
мед рођен из љубави светлости и цвета
хоповске да нахрани леје више не сме
песму опојну пева мртвачка глава
sphinxa atroposa
свој кључ шишатовачка харфа
према њој штимује
матица нема куд до на лет свадбени
у будим да се спреми
јер речи поново не могу да дочекају
своје метафоре

3.
на тв-екрану серију свог живота гледам
безнађе језика мог у пет епизода
како да устанем други пут међу њих
да се стуштим
штула ми за главу треба
непојам да појмим
има л вајде бранка болног ђуру пустог
лудог звати лазу
на мајстора жудње сам спао да ме
кроз сложена времена панонским квинтетом
призове
небеским бициклом у међуречје довезе

да кал с табле сперем „шем” на чело
да јој испишем
у сагласју капи је видим иако је нема
испод дунавског моста
на солитеру израслом на линији „12”
београдског трамваја
где стоји „овај зид је поклоњен мајој”
у повијеном луку крушедолског манастира
у алки карловачкој што се у ланцу држи
искиданог смисла
пијана ноћ на њеним језицима
стихове рецитује
наћи ћу је донећу је на место вратићу је
у авенију телечки
и не реците тад да ме разумели нисте
за трећи пут времена бити неће
добар вам синци моји стојим